

کتابشناسیهای ایرانی در میان کارهای دیگران

میان سالهای ۱۹۷۹-۱۹۸۳ چند کتابشناسی مفید و معتبر و معرفی‌شدنی درباره ایران در اروپا و آمریکا انتشار یافته است که شناسایی آنها برای پژوهندگان فارسی زبان بسیار ضرورت دارد. امروزه پیشرفت جهانی علمی امکان‌پذیر نخواهد بود مگر آنکه پژوهنده بداند که دیگران در زمینه کار او چه کرده‌اند.

راهنمای کتابشناسیانه ایران L.P. Elwell-Sutton

Bibliographical Guide to Iran.

The Middle East Library Committee Guide. Sussex, 1983. 462 p.

پرفسور لورنس پ. الول ساتن، سی سال پیش به مناسبت یک دوره تدریس که در دانشگاه میشیگان آمریکا پذیرفته بود کتاب با ارزش و سودبخشی برای راهنمایی پژوهندگان مباحث ایرانی با نام زیر منتشر کرد:

Guide to Iranian area Study, Ann Arbor 1952.

اگرچه این کتاب سالهایی چند مرجع استفاده دانشجویان و پژوهندگان تحقیقات ایرانی بود ولی پیشرفت علمی و گسترش دامنه مطالعات و انتشارات مربوط به ایران ایجاب می‌کرد که چنان مرجع بااهمیتی بار دیگر با تجدید نظر و تکمیل مطالب در اختیار علاقه‌مندان درآید. به همین ملاحظه کمیته راهنمایی کتابخانه‌های خاورمیانه تجدید نظر در مطالب آن کتاب را زیر نظر الول ساتن واجب دانست و بالمآل به نیروی کار و وسعت اطلاعات مؤلف و همکاری عده‌ای از متخصصان و محققان کتاب تازه که از حیث مطلب به سه برابر کتاب پیشین رسیده است به وجود آمد.

الول ساتن در مقدمه سخن خود می‌گوید پس از انتشار «کتابشناسی عربی‌اسلامی» Arabic Islamic Bibliography در سال ۱۹۷۷ و عنایتی که بدان میدول شد کتابداران به این نکته متوجه شدند که انتشار کتابی بر همان منوال خاص مطالعات ایرانی لازم است.

کتاب حاضر با همکاری سی تن از ایرانشناسان و ایرانیان به وجود آمده و

نامهای ایران‌شناسانی چون ف. باگلی، پ. ایوری، ک. بوسورث، پ. چلکوسکی، و. هنوی، ر. سیوری و کتابشناسانی چون ج. پیرسن، و. بتن پشتوانه علمی و تخصصی آن است، و ناگفته نماند که نام مرتضی تیموری، احمد مجتهدی (هر دو از دانشگاه اصفهان) و فرخ غفاری و هرمز فرهنگ (برای رشته‌های تئاتر و فیلم و موسیقی) در میان جمع مذکور مایه سرافرازی ایرانیان تواند بود.

بخش‌بندی کتاب چنین است: تاریخچه و منابع مطالعه درباره ایران - مراجع و کتابشناسیها - نسخه‌های خطی و کتابخانه‌ها و آرشیوها - روزنامه‌ها و نشریه‌های ادواری - نشریه‌های دولتی - دین و فلسفه و حقوق - علوم و فنون - جغرافیا و نقشه - تاریخ - زبانها - ادبیات - هنرهای تزئینی و هنرهای دستی - هنرهای تجسمی - علوم اجتماعی - انتشارات پس از پهلوی - گزارشها و بررسیها درباره انقلاب.

با این ترتیب هرکس بخواهد در هر زمینه تحقیقی مربوط به ایران به پژوهشی دست بیازد می‌تواند در فصل خاص این کتاب، از وجود عده‌ای کتاب مطلع شود و به راستی مؤلفان توانسته‌اند کتابهای اساسی و اهم را درین راهنما معرفی کنند.

اما خصوصیت کتابشناسی آن است که کهنه می‌شود. زیرا در فاصله میان گردآوری کتابشناسی تا چاپ آن چه بسیار کتابها انتشار می‌یابد که لزوم بازنگری در کتابشناسی پیشین را پیش می‌آورد. و همین کتاب با اینکه در سال ۱۹۸۳ چاپ شده است چنین حالی دارد. بهمین ملاحظه است که مؤلف فصلی در پایان برای معرفی کتابهای پس از انقلاب بر آن افزوده است. پس هرچند که گردآورندگان بکوشند، مخصوصاً اگر خارجیانی باشند که به همه منابع ایرانی دسترسی ندارند طبعاً از برشمردن نام کتابهایی که بر وجود آنها آگاه نشده‌اند برکنار می‌مانند.

درینجا باید گفت که مؤلفان کتاب حاضر گرد معرفی مقالات نگاشته‌اند مگر به ندرت و در موارد اهم آنها، از قبیل مقاله سر آنتونی ایدن درباره قضایای نفت در دوره مصدق (ص ۲۱۹) که طبعاً واجد اهمیت خاص است. و اگر جزین می‌کردند کار از حد و مرز می‌گذشت. پس مراجعه‌کننده به این راهنما نمی‌باید چنان توقمی داشته باشد و ناچار برای مقالات باید به «ایندکس ایسلامیکوس» و «فهرست مقالات فارسی» مراجعه کند.

الول ساتن در تالیف هر یک از بخشهای کتاب همکاری متخصصی را درخواست کرده است و بهمین لحاظ کیفیت کار قابل ارزشیابی است و سزاوار است که نسبت به هر فصل سخنی جدا گفته شود اما چون امکان آن نیست که درین صفحات به همه بخشها بپردازم، برای نمونه قسمت تاریخ را به زیر چشم انتقاد می‌کشم.

این بخش از صفحه ۱۶۰ تا ۲۳۰ راهنما را دربر گرفته است و چنانکه درخورست خود بخشهایی چند را در بر دارد: کلیات - ایران پیش از اسلام (باستانشناسی - کتیبه - سکه - تاریخ پیش اسلامی) - دوره اسلامی تا مغول - حمله مغول تا استقرار صفویه - دوران صفوی - تاریخ ایران جدید از سقوط صفویه تا سقوط پهلوی - تواریخ محلی - ورزش و جنگ - تاریخ اجتماعی و فرهنگی.

در هر يك از این تقسیمات گردآورندگان کتابشناسی و توضیح دهندگان به اقتضای طبیعت موضوع منابع و مواد تحقیقی مربوط را در بخش مخصوص آورده اند. بطور مثال قسمت مربوط به صفویه حاوی این مباحث است: مقدمه - مراجع کلی و آثار عمومی - آثاری که منحصرأ به دوره صفوی پرداخته شده - گزارشنامه های عصر صفوی - رساله های دکتری چاپ نشده - اخبار نامه های فارسی.

این بخش نگارش متخصص بنام عصر صفوی و مترجم عالم آرای عباسی آقای ر. سیوری انگلیسی (مقیم کانادا) است و می بینیم که مؤلف با دقت و تخصص توانسته است هر يك از مراجع اصلی و مأخذ دست دوم را جدا جدا بشناساند و کتابهایی را که تاکنون در درجه اعتبار تحقیقی باقی مانده معرفی کند و با دو سه کلمه ارزش هر يك را بازنمایاند. مثالش آنکه در قسمت مقدمه سخنان خود ضمن ارجح گزاردن به گفتار ولادیمیر مینورسکی در دائره المعارف اسلام (چاپ اول) گفته است که کتاب حکومت ملی صفویان تحقیق والای والتر هینتز (ترجمه شده توسط کیکاوس جهاننداری) و ترجمه مینورسکی از متن معروف تذکره الملوك دو مأخذ اساسی مقدماتی برای آن دوره است و می گوید باید دانست که درباره تاریخ اقتصادی و اجتماعی آن دوره پیشرفت مهمی حاصل نشده و درین باره به گفته دکتر امین بنانی (در خطابه سال ۱۹۶۷ در هاروارد) استناد کرده است. اگر سیوری اشاره ای به کتاب «سیاست و اقتصاد عصر صفوی» تألیف خواندنی دکر باستانی پاریزی نکرده است از باب آن است که با نگرش و روش باستانی پاریزی موافق نیست (ورنه مؤلف دیگری کتاب «تلاش آزادی» او را در زمره تحقیقات مربوط به دوره مشروطیت پذیرفته است). در حالی که سیوری در دنبال سخن خود نام برت فراگنر و ر. فریه را می آورد و می نویسد که این دو دانشمند جوان تحقیقاتی را در زمینه اوضاع اقتصادی آن دوره آغاز کرده اند. سیوری در همین مقدمه تحقیق احمد کسروی درباره نژاد و تبار صفوی و زندگانی شاه عباس نصرالله فلسفی را در زمره مأخذ اساسی برمی شمارد. به زبان دیگر نوشته کسروی را «تحقیق مؤثر» و تألیف فلسفی را همتراز کار پیشگامان اروپائی او یعنی هینتز و مینورسکی دانسته است (ص ۱۹۷). درباره کتاب فلسفی در جای دیگری (ص ۲۰۱) آن را يك اثر ارزشمند به زبان فارسی توصیف می کند و برآستی برای ما فخرآفرین است.

از کتابهایی که نام آن در بخش صفویان فراموش شده کتاب آلمانی پل لوفت درباره شاه صفی است و همچنین است متن فارسی نقاوة الآثار افوشته ای که احسان اشراقی و ذیل عالم آرای عباسی که احمد سهیلی خوانساری به طبع رسانیده اند.

چون بیش از این مجال سخن داشتن درباره تمام مباحث این قسمت از تاریخ نیست سرك قلم را به گوشه ای از کتاب که به دوره مشروطیت تا عصر مصدق اختصاص دارد می کشانم. این قسمتها که جزو بخش تاریخ معاصر گنجانیده شده تماماً نوشته پیتز ایوری است، همو که چند سال پیش کتابی مستقل به نام ایران جدید منتشر کرد.

ایوری تاریخ معاصر را چنین بخش‌بندی کرده: از سقوط صفویان تا آغاز حکومت زندیان - زندیان - آغاز سلسله قاجاریان تا سال ۱۸۴۸ (منابع عصری - منابع دست دوم) - سالهای ۱۸۴۸-۱۹۰۶ (منابع عصری - منابع دست دوم) - از انقلاب مشروطه تا پایان جنگ جهانی اول - کودتای ۱۲۹۹ و دوره رضاشاه - جنگ جهانی دوم و پس از آن - دوره مهدق - رژیم محمدرضاشاه پهلوی ۱۳۳۲-۱۳۵۷. درباره تقسیم‌بندی دوره‌ها سخنی ندارم که معمولاً تاریخ این دوره به همین ترتیبها بخش‌بندی می‌شود. اما باید دید که ایوری چه مراجعی را به عنوان راهنما معرفی کرده و کدام مأخذ را از دست گذارده است. کدام يك در جای خود قرار یافته است و کدام يك در جای خاص و مناسب خود نیست.

در قسمت مربوط به آغاز قاجاریان تا سال ۱۸۴۸ (ص ۲۰۵ ببعده) کمترین اشاره‌ای به نسخه‌های خطی چاپ نشده نمی‌کند، در حالی که اکسیرالتواریخ، اشرف-التواریخ، تاریخ ساروی از حیث اعتبار همسان مآثر سلطانیه و روضةالصفا و جز آنهاست و می‌بایست متذکر می‌شد که بسیاری از مأخذ عصری آن دوره هنوز چاپ نشده است و محققان ناچار از نگرستن به آنهایند و حتی شایسته بود که برای اطلاع بیشتر به جلد پنجم فهرست نسخه‌های خطی فارسی تألیف احمد منزوی ارجاع می‌داد.

در همین قسمت، ضمن مراجع دست دوم، کتاب «ایران در میان طوفان» تألیف ناصر نجمی را نام‌برد، درحالی که نام کتاب علی‌اصغر شمیم به‌نام «ایران در دوره سلطنت قاجار» را نمی‌آورد و باید گفت که کتاب شمیم مرتب‌ترین کتاب فارسی تازه تألیف شده برای عصر قاجاریه است.

در قسمت عصر قاجاری ۱۸۴۸-۱۹۰۶ کتابهای عبدالله بهرامی به نام «خاطرات از آخر سلطنت ناصرالدین‌شاه تا اول کودتا» و «خاطرات و خطرات» مهدیقلی هدایت و «زندگانی من» عبدالله مستوفی را جزو منابع عصری شمرده شده است ولی حقیقت آن است که این هر سه کتاب در سالهای پس‌از شهریور ۱۳۲۰ ببعده به رشته نگارش درآمده است و کتابی پرداخته از عصر قاجار نیست تا از «منابع عصری» در شمار آید.

آنجا که از سرگذشت‌نامه‌های منفرد دوره قاجار یاد می‌کند بحق نام کتاب «امیرکبیر و ایران» تألیف فریدون آدمیت را می‌آورد و البته حق بود که نام کتاب عباس اقبال در احوال امیرکبیر و کتاب سپهسالار اعظم تألیف محمود فرهاد معتمد و اندیشه ترقی فریدون آدمیت درباره سپهسالار را فراموش نمی‌کرد.

در قسمت مربوط به عصر مشروطیت آوردن نام «روزنامه اخبار مشروطیت» تألیف حاجی احمد تفرشی تمجیدالسلطان، آذربایجان و قیام ستارخان تألیف اسمعیل امیرخیز و سه‌خطابه سیدحسن تقی‌زاده که هر دو بیننده و به‌یاددارنده بسیاری از وقایع آن ایام بوده‌اند و کتابهای جنبش مشروطیت در گیلان تألیف ابراهیم فخرائی و «کاشان در جنبش مشروطه ایران» تألیف حسن نراقی و «کتابه‌آبی» (نم‌جلد) و «مشروطه گیلان» یادداشتهای رابینو از واجبات بود که هر يك به مناسبتی دارای اصالت است و

مطالعه عالمانه تاریخ دوره مشروطه بی‌مراجعه به آنها ناقص است. مسلم است که ارزش هر ورق ازین چند کتاب پیش از دوره دولتی کتاب آرزو تألیف عباس‌اسکندری است که نامش را آقای ایوری در کنار نام کتابهای ارزشمند احمد کسروی آورده است. کتاب آرزو قصه‌واری است خیال‌پردازانه.

اگرچه ذکر کتاب مهم مهدی بامداد به نام «شرح حال رجال ایران» (۶ جلد) در قسمت سرگذشتنامه‌های الفبائی (ص ۱۸) آمده ولی جای واقعی ثبت و ضبط آن در قسمت مربوط به کلیات تاریخ جدید ایران بود کما اینکه می‌بایست نام کتاب مفید «مکارم الآثار در احوال رجال دوره قاجار» تألیف محمدعلی معلم حبیب‌آبادی که پنج جلدش تاکنون به همت فاضل محترم آقای سید محمدعلی روضاتی طبع شده است در کنار آن آورده می‌شد. حال که صحبت از سرگذشتنامه‌ها شد باید گفت که نام ریحانة‌الادب که از مراجع دم‌دستی بسیار مفید فارسی است هم از قلم افتاده است.

این راهنما سالهای دراز از مراجع مفید برای هر پژوهنده فرهنگ ایران خواهد بود. نقایص و سهویاتی که در آن دیده می‌شود از اهمیت آن نمی‌کاهد زیرا کتاب براساس روش علمی فراهم شده و کوتاهیهای آن از قبیل شکستن نام اشخاص (بطور مثال آدمیت بجای رکن‌زاده‌آدمیت، محمدحسین - هروری بجای ادیب‌هروری، محمدحسن - مراغه‌ای بجای اعتمادالسلطنه - اردکانی بجای محبوبی اردکانی، حسین - بختیاری بجای پژمان بختیاری، حسین و دهها ازین قبیل) یا یکی بودن Amonlahi (ص ۳۳۹) و Amanollahi (ص ۳۶۱) (اسکندر امان‌اللهی) که بر اثر دوگونه خوانده شدن به دو ترتیب ضبط شده از جزئیات فنی است که در همه فهرستها دیده می‌شود و برکنار ماندن از آنها چاره‌پذیر هم نیست.

الول ساتن مرد هوشمندی است که قسمتی از دوران زندگی اداری خود را در زمان جنگ دوم در ایران گذرانید و سپس به اسکاتلند موطن خود رفت و به تدریس زبان فارسی در دانشگاه پرداخت و عاقبت به درجه استادی رسید. از کتابهای مهم او یکی «نفث ایران» است که در آن کوشیده است تا حدودی جانب حقوق ایرانیان را ذکر کند و دیگر کتاب عروض فارسی است که چند سال پیش نشر شد و شهرت یافت. از دیگر آثار منفردش ایران جدید، دستور زبان فارسی مقدماتی، مکالمه فارسی، ترجمه انگلیسی دمی با خیام نوشته بنام علی دشتی، ضرب‌المثل‌های زبان فارسی را نباید از یاد برد.

این معرفی‌نامه موقعی نوشته شد که الول ساتن درنگذشته بود و اینک ماهی چندست که به‌خاک رفته است.

امید می‌رود همکاران و یاران علمی او در سالهای آینده بتوانند تجدید چاپ کاملتری از این کتاب عرضه دارند.

نسخه‌های خطی شرقی در اروپا و آمریکای شمالی

J. D. Pearson

Oriental manuscripts in Europe and North America. A Survey. Zug, Inter Documentation Company, 1971. 515p. (Bibliotheca Asiatica 7).

پیرسن مدیر سابق کتابخانه مدرسه زبانهای شرقی و افریقائی دانشگاه لندن و استاد رشته کتابشناسی شرقی همان دانشگاه، بمناسبت سفرهای علمی که به ممالک مختلف کرد توانست گزارشنامه‌ای مفید و پراطلاع از وضع نگاهداری و کمیت نسخه‌های خطی شرقی در آن کشورها فراهم آورد و آن را با مساعدتی که سازمان بین‌المللی یونسکو به او کرد در سلسله انتشارات «انتردو کومانیتیشن» (سویس-هلند) به چاپ برساند.

مقدمه کتاب سخنی است درباره تاریخچه مطالعات شرقی در اروپا و امریکا بترتیب الفبائی نام ممالک. برای هر کشور یکی دو سه صفحه مطلب اختصاص یافته که در آن نام دانشگاه و مؤسساتی که علاقه‌مند به مطالعات شرقی‌اند و نام مجلات علمی شرقشناسی و موزه‌ها، آکادمیها، کتابخانه‌ها آورده شده است.

پس از آن وضع نسخه‌های خطی هر یک از زبانهای عبری، سریانی، حبشی، مصری، قبطی، ارمنی، گرجی، عربی و فارسی و ترکی (در یک بخش)، زبانهای هندی (در یک بخش) و زبانهای خاور دور می‌آید. مؤلف در ذیل هر زبان مختصری از تاریخچه گردآوری و فهرستهای مشترک و کتابشناسی فهرستها سخن می‌گوید و سپس بترتیب الفبائی نام ممالک، مجموعه‌ها و فهرستهای مجموعه‌ها با توجه به ترتیب الفبائی نام شهرها شناسانیده شده است.

یکی از نکته‌های مفید و دقیق در گزارش پیرسن توجهی است که نسبت به سابقه مجموعه‌ها و طرز خریداری و جمع‌آوری آنها شده و اغلب نام دارندگان پیشین نسخه‌ها را آورده. به این ترتیب خواننده را در جریان راهی که نسخه‌ها در دوست سیصدسال اخیر پیموده‌اند می‌گذارد.

چون نامی از ناشر این کتاب مفید پیش آمد مناسبت دارد که چندکلمه‌ای درباره

Inter Documentation Company

فعالیت‌های علمی آن پیش آوریم: نام مؤسسه گویای علاقه‌های انتشاراتی آن است، یعنی در پی انتشار آثاری است که به کار استنادهای علمی می‌آید. منتشر ساختن مجموعه «کتابخانه آسیایی» که کتاب پیرسن و کتاب راهنمای خاورمیانه در آن مجموعه است نمونه‌ای است از انتشارات استنادی آنها.

دیگر از کارهای باارزشی که آغاز کرده‌اند و کار تحقیقات را بسیار آسان می‌سازد تهیه میکروفیش از مجموعه‌ها و دوره‌های مفصل، نشریه‌های دولتی مفید برای

IRAN

SELECTED SERIALS

on Microfiche

Items from "A List of Persian Serials in the Princeton University Library" suitable for micro-filming
Compiled by B. Utas, SIAS, Copenhagen, March 1979

References:

- Afshar I. Afshar: *Index Iranicus*. Tehran, 1340/1961.
Alavi B. Alavi : *Geschichte und Entwicklung der modernen persischen Literatur*. Berlin, 1964.
Harr. Harrassowitz Catalog 560 (1977/8): *Periodicals and series*.
Rypka J. Rypka et al.: *History of Iranian literature*. Dordrecht, 1968.

Ā'in-i Islām. Tehran, 1944-55.

Ādarbāyjān. Tabriz (1859-). 1907-? (Rypka 367).

Āryānā. Kabul, 1941-. (Afshar XV).

Āmūziš u parvariš. Tehran, 1925-. (Afshar XVI).

Āyandah. Tehran, 1925-? (Rypka 382; Afshar XVI; Harr. 17: microfiche).

Axtar. Istanbul, 1875-1896. (Alavi 27, 78; Rypka 339, 365).

Adab. Tabriz-Mashhad-Tehran, 1898-(1906?). (Alavi 35, 114; Rypka 367).

Našriyah-yi Dāniškadah-yi Adabiyāt-i Isfahān. Isfahan, 1964.

Irānšahr. Berlin, 1922-25 (1927?). (Afshar XXI; Rypka 383).

Bāxtar. Isfahan, 1933-.

Barrasihāy-i tārixi. Tehran, 1966-.

Bahār. Tehran, 1328-1341. (Afshar XXII; Alavi 28; Rypka 382, 387).

Pārs. Istanbul, 1921. (Afshar XXII; Rypka 376, 383, 564).

Parvariš. Cairo, 1900. (Alavi 27).

Payām-i nau. Tehran, 1944-1955. (Afshar XXII; Rypka 403).

Payām-i navīn. Tehran, 1958-1967. (Afshar XXI; Rypka 403).

Paimān. Tabriz, 1933-1942. (Afshar XXIII; Alavi 182).

Našriyah yi Dāniškadah-yi Adabiyāt-i Tabriz. Tabriz, 1948-. (Harr. 68: microfiche).

Turayyā. Cairo, 1898-? (Alavi 27; Rypka 365).

Jahān-i nau. Tehran, 1946-1956. (Afshar XXV).

Habl ul-matin. Calcutta 1893-? (Alavi 27, 107; Rypka 339, 365).

Rastāxiz. Cairo, (?), 1914-1915. (Rypka 385; Alavi 135).

Rūzgār-i nau. London, 1941-1945. (Afshar XXVII).

Rūznāmah-yi Daulat-i ʿAliyah-yi Irān. Tehran, 1860-1871. (Rypka 338).

Rūznāmah-yi Vaqāʾi-i ittifaqīyah. Tehran, 1851-1860. (Rypka 338).

Sugand. 1948.

Šūr-i Isrāfil. Tehran, 1907-. (Alavi 27; Rypka 367).

Tūfān. Tehran, 1921-? (Alavi 100; Rypka 383).

ʿIlm va zendagi. 1951-61.

Farhang-i Irān-zamin. Tehran, 1953-. (Harr. 33: microfiche).

Qānūn. London, 1890-1895. (Alavi 66, 67; Rypka 339, 365f).

Qarn-i bistum. Tehran, 1922-1924. (Alavi 90; Rypka 386, 405).

Kāvah. Berlin, 1916-1921. (Afshar XXXII; Alavi 135f, 172f; Rypka 368).

Kitab-i hafteh. 1961-63.

Māhtāb. Tabriz, 1938-1941. (Afshar XXXIII).

Majallah-yi mūsīqī. Tehran, 1939-? (Afshar XXXIV; Alavi 193; Rypka 403).

Vafā. Tehran, 1923-1924. (Afshar XXXVII; Alavi 199; Rypka 382).

?Mardum. Tehran, 1325/1946-? (Afshar XXXIII, Alavi 212, Rypka 402).

Nāhid. Tehran, 1921-? (Rypka 383).

Nasīm-i šimāl. Rasht, 1907-? (Alavi 51; Rypka 367).

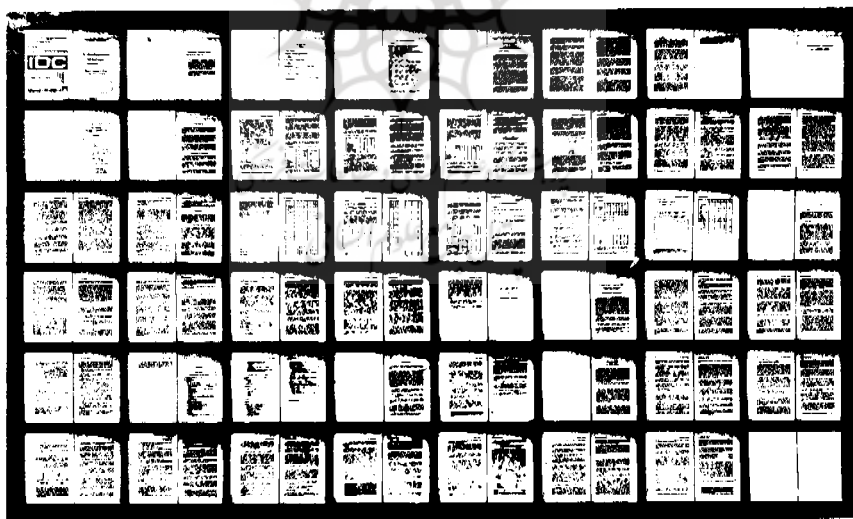
Negin. Tehran, 1965-70.

Namakdān. Tehran, 1929-? (Rypka 395).

Nau-bahār. Tehran, 1910-? (Rypka 368, 373; Alavi 58, 60).

Yādgār. Tehran, 1944-1949. (Afshar XXXVIII; Alavi 174, 212; Rypka 348, 402).

Yāgmā. Tehran, 1948-. (Harr. 101: microfiche).

Inter Documentation Company AG
Poststrasse 14
6300 Zug - Switzerland
Telephone: 42 - 214974
Telex no.: 788 19 ZUGAL

Cable address: INDOCO - Zug - Switzerland
Bankers: Banque Scandinave en Suisse,
Geneva - Switzerland
IDC's processing plant: IDC BV
Uiterste gracht 45, Leiden - The Netherlands

تحقیقات، مجله‌های پژوهشی برای همه رشته‌های علمی است که در حال حاضر نایاب شده است.

اکنون بنگریم به آن قسمتهایی از فعالیت این مؤسسه که با تحقیقات ایرانی ارتباط دارد و باید کتابخانه‌های دانشگاهی و تخصصی ایران با تهیه میکروفیشهای آن بر غنای گنجینه‌های خود بیفزایند.

□ تازه‌ترین کاری که کرده‌اند تهیه میکروفیش از یکهزار و چهارصد نشریه‌ای است که به مخالفت با شاه از سال ۱۳۴۱ تا سال ۱۳۵۸ انتشار یافته و دسترسی به اصل آنها بسیار دشوار است. ولفگانگ بئن کتابدار قسمت شرقی کتابخانه دولتی برلین که منظم‌اً در پی گردآوری کتابشناسی درین زمینه بود و چند کتابشناسی در همین مباحث را به چاپ رسانید ناظر بر اجرای این طرح است و با استفاده از اصل نشریه‌ها که در کتابخانه‌های مختلف اروپا و امریکا نگاهداری می‌شود یکهزار و چهارصد نشریه مهمتر را برگزید و مؤسسه مذکور را به تهیه میکروفیش آنها وداشت بهای میکروفیش این مجموعه پیش از انتشار ۶۴۰۰ فرانک سویس اعلام شد (یعنی به بهای ارز رسمی بیش از سی هزار تومان). این مجموعه در ژوئیه ۱۹۸۲ انتشار یافت. مهمترین مجموعه گردآوری شده از نشریات ضدشاه در گنجینه شرقی کتابخانه دانشگاه توپینگن آلمان نگاهداری می‌شود.

مجموعه میکروفیش ضدشاه حاوی قطعنامه‌ها، اساسنامه‌های احزاب، نوشته‌های اقتصادی، گزارشهای سیاسی، حقوق بشر، مسائل زندانها، انتشارات اجتماعی و حزبی است. نام این مجموعه به زبان انگلیسی چنین است:

Iranian Opposition to the Shah. A documentary history.

□ دیگر از کارهای این مؤسسه انتشاراتی تهیه میکروفیش از دوره‌های مجله‌های مهم زبان فارسی است. چون فهرست آن برای اطلاع علاقه‌مندان لازم است عکس اطلاعیه‌ای را که مؤسسه چاپ کرده است درینجا می‌آوریم.

□ در زمینه مطالعات اسلامی-عربی، از مجموعه نسخ خطی مشهور به Mingana collection میکروفیش تهیه کرده‌اند. آلفونس مینگانا در دوران مسافرت خود به شرق (در سال ۱۹۲۵) مقادیری نسخ خطی سریانی و عربی خرید و به انگلستان برد که اینک در کتابخانه‌ای در بیرمنگام نگاهداری می‌شود. تعداد نسخ عربی آن ۲۰۱۶ جلد و بهای دوره میکروفیش آن بیست هزار فرانک سویس است.

□ از کارهای دیگر مؤسسه، تهیه میکروفیش از گزارشها و انتشارات رسمی است که وضع اجرای طرحهای توسعه اقتصادی را در ۱۸۲ کشور در بر دارد و قسمتی از آن خاص ایران است. طبق چهارمین فهرست مشترکی که مؤسسه منتشر کرده است از پانزده نشریه سازمان برنامه میکروفیش تهیه کرده‌اند.

□ یکی دیگر از طرحهای آنان تهیه میکروفیش از کتب و نشریات مربوط به توسعه اقتصادی کشورهای خاورمیانه است (الجزیره، کشورهای عربی خلیج فارس، مصر، عراق، اردن، کویت، لبنان، لیبی، مراکش، عربستان سعودی، سودان، سوریه،

تونس، یمن).

انتخاب مدارک برای هر مملکت برعهده یکی از کتابدارانی است که در شناسایی کتب مربوط به آن کشور دارای تخصص است و نظارت عمومی مجموعه را در یک هاپوود کتابدار دانشکده سنت آنتونی آکسفورد عهده دار شده است.

□ تهیه میکروفیش از کتابهای شرقشناسی نایاب و مجموعه‌ها و مجله‌های این رشته نیز در زمره کارهای مؤسسه قرار گرفته و برای رشته مطالعات اسلامی، میکروفیش عده‌ای از مجله‌ها و تألیفات مستشرقانی چون بارتلد، گیب، هامیلتون، لین‌پول، ماسینیون، نولدکه، سیلوستر دوساسی را آماده کرده‌اند.

چند کتابشناسی از ویلیام بشن

W. Behn

ویلیام بشن کتابدار بخش شرقی کتابخانه مملکتی آلمان در برلین، پس از انتشار دو کتابشناسی مربوط به دوره پیش از انقلاب و دوره انقلاب دنباله کار مفید خود را از دست نگذارد و بعنوان «ذیل» بر دو کتابشناسی پیشین خود کتابشناسی «قدرت سیاسی و ارتجاع در ایران» را منتشر کرد. برای آنکه علاقه‌مندان مشخصات هر سه کتابشناسی را در دست داشته باشند نام آنها در اینجا آورده می‌شود.

1— The Iranian opposition in exile. An annotated bibliography of publications from 1341 to 1357 with selected locations. Berlin 1979.

2— Islamic revolution or revolutionary Islam in Iran. Berlin, 1980.

3— Power and Reaction in Iran. Berlin, 1981.

کار دیگر بشن که با همکاری و. م. فلور (هلندی) در سال ۱۹۸۲ انتشار یافت کتابشناسی ۹۵۱ نشریه ادواری ایرانی است که میان سالهای ۱۳۴۱-۱۳۶۰ منتشر شده. این کتابشناسی با نام فارسی «بیست سال مبارزه سیاسی در ایران - فهرست ۱۹۵۱ مجله‌ها و روزنامه‌ها» عنوان گرفته است.

Twenty years of Iranian power struggle. A bibliography of 951 political periodicals from 1341/1962 to 1360/1981 with selective locations. Berlin, Adiyok. 1982. 159p.

این کتابشناسی به ترتیب الفبایی نام نشریات نظم پذیرفته و ذیل هر عنوان محل انتشار، سال انتشار یاد شده است. بطور نمونه عکس صفحه اول چند روزنامه را هم به چاپ رسانیده‌اند.

کار دانا پسندانه دیگری که بشن آغاز کرده است تهیه فهرست مقاله‌های نقد و معرفی کتب در زمینه‌های مربوط به ممالک اسلامی است که آن کتابها به زبانهای مختلف انتشار می‌یابد و نقد و معرفی آنها هم در مجله‌ها و نشریه‌های ممالک جهان به چاپ می‌رسد و طبیعی است که بعلمت دامنه وسیع کار احتیاج بدان بود که کسی دامن همت به کمر بزند و چنین نشریه‌ای را منظمأ به چاپ برساند. زیرا بنای فهرست

«ایندکس ایسلامیکوس» Index Islamicus بر فهرست کردن مقاله‌های تحقیقی است و از مشخصات مربوط به مقاله‌های خاص نقد کتاب عاری. بنابراین کار بن گوشه خالی و بازمانده‌ای را پر می‌کند.

نخستین جلد از این فهرست در سال ۱۹۸۲ نشر شد و هر سال یک مجلد انتشار خواهد یافت. بنای آقای بشن برین است که نقد کتابهایی را که در نشریه‌های سال ۱۹۸۰ به بعد انتشار یافته است فهرست کند. آقای بشن ۱۲۲ نشریه ادواری را برای کار خود برگزیده و از میان نشریات زبان فارسی «آینده» در فهرست او قرار گرفته است.

این فهرست Islamic Book Review Index نام دارد و هر مجلد آن در حدود دویست و پنجاه صفحه است.

برای آنکه نمونه‌ای از کار بشن به دست افتد از جلد دوم صفحه ۱۵۷ می‌آوریم که درباره کتاب R. Savory: Iran under the Safavids (1980) چهارده نقد در مجله‌های شرقشناسی منتشر شده است. البته برای هر مورد نام انتقادکننده و نام نشریه و شماره آن به دست داده شده. مثال دیگر: درباره کتاب تکامل فتووالیسم در ایران تألیف فرهاد نعمانی (تهران، خوارزمی، ۱۳۵۸) دو انتقاد و درباره «مراغه» تألیف ی. مروارید (تهران، ۱۳۶۰) یک معرفی.

این فهرست یک فایده اساسی برای کتابداران و مشتاقان اطلاع از نشر کتب جدید درباره ایران دارد که به آسانی می‌توانند با تورق آن برفهرست کتابهای تازه چاپ مطلع گردند.

کتابشناسی دیگر

Schriften iranischer opposition-eller Bewegungen 1960-1981.
Neur Werlungen Vorderer Orient (Sondernummer) 1983. Nr. 5/6. 306s.
Nniversitatsbibliothek, Tubingen

بخش شرقشناسی کتابخانه دانشگاه توپینگن که یکی از مهمترین کتابخانه‌های آلمان و حتی اروپا برای نگاهداری کتاب در همه زمینه‌های شرقشناسی است شماره ۵۶ سال ۱۹۸۳ از نشریه ماهانه خود را به معرفی برگه‌ای انتشاراتی اختصاص داده است که ایرانیان میان سالهای ۱۹۶۰ تا ۱۹۸۱ بر ضد حکومت می‌نوشته‌اند و همه این کتابها و نشریه‌ها در مجموعه آن کتابخانه نگاه‌داری می‌شود. درین فهرست حدود چهار هزار عنوان کتاب و نشریه آورده شده.

کتابشناسی ایتالیائی در باره ایران

Angelo M. Piemontese
BIBLIOGRAFIA ITALIANA
DEL'IRAN (1462-1982)

Napoli, Instituto Universitario Orientale. 1982. 2 vols. (947p.)

کتابشناسی ایتالیائی برای ایران، حاوی نام کتابها و مقاله‌هایی است که به

زبان ایتالیایی. از سال ۱۴۶۲ میلادی تاکنون در زمینه مطالعات مربوط به ایران نگارش یافته.

مأخذ سال ۱۴۶۲ (= ۸۶۶ قمری) ازین روی است که این سال یکی از سالهای حکمرانی سلسله‌های قره‌قویونلو و آق‌قویونلو بود که روابط مملکت ایران با حکومت و نیز وسعت گرفت.

درین کتابشناسی عظیم مشخصات ۶۸۸۵ کتاب و مقاله در یازده بخش آمده:

۱. کتابشناسیها
 ۲. جغرافیا - مهمترین و گسترده‌ترین مطالعات ایتالیاییها دربارهٔ سیستان و بلوچستان و افغانستان و اصفهان است.
 ۳. سفر و سفرنامه. برای هر سیاحی که شهرت و اهمیت بیشتر دارد قسمت خاصی در نظر گرفته شده است و معلوم می‌شود که دربارهٔ مارکوپولو، نیکولودوکنتی، باربارو کنتارینی، پیتر و دل‌واله بیش از سیاحان دیگر مقاله و کتاب نگارش یافته است.
 ۴. تاریخ. بترتیب تاریخی مرتب شده و پس از سلسله‌ها به کتابشناسی‌های مباحث خاص چون نفت، مسائل کرد، افغانستان و آسیای میانه، و نیز و ایران، ایتالیا و ایران پرداخته شده است.
 ۵. باستانشناسی - درین رشته با کوششهای علمی ایتالیاییها که شهرت جهانی دارد بخصوص در بارهٔ شهر سوختهٔ سیستان، خوارزم، پرنزهای لرستان، تخت‌جمشید، غزنین، اصفهان آشنایی حاصل می‌شود.
 ۶. هنر - درین قسمت بجز کلیات بخشهایی به هنر دورهٔ ساسانی، کاشی و سفال، فلزکاری، قالی، نقاشی اختصاص یافته.
 ۷. زبانشناسی
 ۸. ادبیات از قسمتهای وسیعی است که حکایت از سابقهٔ طولانی ایتالیاییها در مطالعات ایتالیاییها در ادبیات زبان فارسی دارد. بطور مثال دربارهٔ فردوسی دوینست مقاله و کتاب به زبان ایتالیایی هست و نشانی‌روشن از آنکه تا چه مقدار در کتابشناسی فردوسی از آن باید استفاده کنیم.
 ۹. فلسفه و علوم - از ابن‌سینا، رازی، بیرونی بطور مستقل یاد شده است.
 ۱۰. ادیان - زردشتی‌گری، مهرپرستی، مانویت، مزدک، مسیحیت، اسلام.
 ۱۱. ایران در ادبیات ایتالیایی و اروپائی.
- الحاقات بر قسمتهای یازده‌گانه.
- تاکنون برای کتابها و مقاله‌های فرانسوی، انگلیسی، آلمانی و روسی دربارهٔ ایران کتابشناسی در دست بود و اینک که کتاب بسیار خوب و خوش‌ترکیب و منظم آقای پیه مونتسه انتشار یافته است وسیلهٔ تحقیق باارزش دیگری در اختیار پژوهندگان مطالعات ایرانی قرار گرفته است.
- بی‌تردید برای کسانی که در رشته‌های مربوط به تحقیقات ایرانی کار می‌کنند

مخصوصاً در زمینه‌های باستانشناسی، هنر و ادبیات توجه به نوشته‌ها و پژوهش‌های ایتالیاییها در نهایت اهمیت است و خوشبختانه با کار پیه‌مونتسه آگاهی‌یافتن بر آن پژوهشها بسیار آسان شده است.

پیه مونتسه با کشف قدیمترین نسخه شاهنامه فردوسی که سابقاً در همین مجله ذکر آن شده است (جلد ششم) خدمت گرانقدر دیگری به مملکت ما کرده است که نباید فراموش شود.

ایران - يك مطالعه کلی کتابشناسیانه

Eckart Ehlers

IRAN

Ein bibliographischer Forschungsbericht A Bibliography Research Survey with comments and annotations. Munchen, K. G. Saur. 1980. 441p.

اکارت اهلرس آلمانی جغرافیاشناس نامور حوزه مدنیته ایرانی، استاد دانشگاه ماربورگ آلمان کتابشناسی مفیدی که دستمایه کارهای تحقیقی خود اوست به دنیای ایرانشناسی عرضه کرد و کتابشناسی دیگری بر رشته کتابشناسیهای مربوط به ایران افزوده شد.

مؤلف در پیشگفتار کوتاه خود می‌نویسد که این کتابشناسی در سالهای درازی که مؤلف در راه مطالعات جغرافیائی صرف کرده است به دست آمده و مشخصات کتب و مقالاتی را که برای تحقیقات خود می‌دیده و بدانها می‌نگریسته به تدریج گردآوری کرده است.

بخش‌بندی مؤلف درین کتابشناسی چنین است: کتابشناسیها - مجلات و نشریات ادواری - سفرنامه‌ها - علوم طبیعی (زمین‌شناسی، آب و هوا، محیط‌شناسی) - باستانشناسی و تاریخ - فرهنگ و علوم و جغرافیای اجتماعی - شهرسازی - عشایر - روستا - اقتصاد و حمل و نقل.

از مزایای روش مؤلف در این کتابشناسی آنست که شرح مطالب و توضیحات به دو زبان آلمانی و انگلیسی است تا کسانی که نمی‌توانند از زبان آلمانی بهره برند از راه زبان انگلیسی به مطالب کتاب پی‌ببرند. دیگر از مزایای کار او آنست که بعضی از کارها و تحقیقهای ایرانیان را به دیده اعتنا نگریسته و از کتابهایی که مطلع شده است درین کتابشناسی یاد کرده است.

در قسمت هفتم این کتابشناسی مراجع و مأخذ براساس منطقه‌ها بطور بازگشت به متن معرفی می‌شود به این ترتیب: گیلان - آذربایجان - منطقه البرز - خراسان - زاگرس - خوزستان - ایران مرکزی - بلوچستان و سیستان.

راهنمای کتاب در کشورهای عربی و ترکیه و ایران

Anthony Rudkin and Irene Butcher

A Book World Directory of the Arab countries, Turkey and Iran London, Mansell; Detroit, Gale, 1981. 143p.

گسترش یافتن کتابخانه‌های دانشگاهی و علمی و تخصصی در جهان امروز بدان وابستگی دارد که کتابداران بتوانند کتابهای مورد احتیاج هر رشته را از ممالک مختلف به دست آورند و برای چنین مقصودی شناختن تخصص و کار کتابفروشان در ممالک مختلف لازم است. بهمین مناسبت راهنماهای جهانی برای معرفی کتابفروشیها و ناشران هست و جز آن سعی می‌شود که در رشته‌های تخصصی، کتابفروشان محلی به کتابداران شناسانده شوند.

یکی از رشته‌های مطالعات کنونی که در غالب کتابخانه‌های دانشگاههای معتبر جهان شعبه دارد و کتابهای مربوط بدان مطالعات جمع‌آوری می‌شود تحقیقات متنوع دربارهٔ ممالک خاورمیانه است. پس کتابداران ناچار از آنند که بجز جمع کردن کتابهایی که درین رشته دز ممالک اروپایی چاپ می‌شود کتابهای اساسی و تحقیقی را که در ممالک خاورمیانه انتشار می‌یابد هم به دست آورند تا دامنهٔ تحقیقات گسترش یابد و کتابی که به درد تحقیق می‌خورد از چشم محقق دور نماند. از همین‌روست که کتابخانه‌های مهم دانشگاهی و تخصصی می‌کوشند که درین ممالک عامل تهیه کتاب داشته باشند و با کتابفروشان متخصص و مخصوصاً کتابفروشان کهنه‌فروش ارتباط دائم بیابند. بهمین منظور دو تن از متخصصان کتابداری راهنمایی از کتابخانه‌ها، کتابفروشیها، ناشرها، روزنامه‌ها، نشریه‌های ادواری بیست کشور عربی و ایران و ترکیه گرد آورده و آن را توسط دو ناشر معتبر کتابهای مرجع (گیل در آمریکا و منسل در انگلستان) به چاپ رسانیده‌اند.

این فهرست همراه است با ضمائم به این شرح: فهرست کتابخانه‌ها براساس موضوع علمی کار آنها، فهرست کتابخانه‌ها براساس نوع آنها، انجمنهای کتابداری، فهرست کتابفروشان بر اساس موضوع علمی کار آنها، فهرست کتابفروشان براساس نوع کسب آنها، و فهرستهای دیگری که طرز استفاده بردن از این کتاب را آسان می‌سازد.

اینک نگاهی می‌کنیم به بخش ایران، (ص ۲۴-۳۴) در این راهنما.

در قسمت مربوط به کتابخانه‌ها ذیل نام شهرها نام کتابخانه‌های مهم تخصصی و دانشگاهی آورده شده: آبادان، اهواز، بابلسر، بیرجند، همدان، اصفهان، کرمان، کرمانشاه، مشهد، رضائیه، شیراز، تبریز، تهران. ذیل نام تهران از چهل کتابخانه نام رفته و تعداد کتابها و تعداد نشریه‌های ادواری آنجا ذکر شده است.

در قسمت مربوط به کتابفروشان بیشتر نام کتابفروشهایی را که کتابهای خارجی می‌فروشند به دست داده‌اند، و معلوم است اطلاعاتی از نام کتابفروشهایی که مخصوص فروش کتابهای ایرانی و کتابهای دست دوم است نداشته‌اند مانند

کتابفروشیهای اسدی، شمس، مستوفی، منوچهری.

نام ناشران بخش خصوصی و بخش دولتی قسمت دیگری است از کتاب. با تغییراتی بسیار که درین چند سال پیش آمده است این بخش محتاج به اصلاحات و تصرفات بسیار خواهد بود و اکنون قابل استفاده چندانی نیست. همینطورست بخش مربوط به مطبوعات (روزنامه‌ها) و نشریه‌های ادواری.

این راهنما برای همه کتابداران و کتابخانه‌های ایران که می‌خواهند با ممالک ترکیه و عربی ارتباط علمی و سیاده‌ای داشته باشند وسیله‌ای است بسیار مفید. ضمناً می‌توانند با مقایسه میان وضع کتابخانه‌های خود با کتابخانه‌های همانند در بهبود و گسترش کتابخانه‌های ایران بکوشند. بطور نمونه ازین راهنما درمی‌یابیم که کتابخانه ملی ترکیه دارای ۶۰۰،۰۰۰ کتاب است و کتابخانه مرکزی دانشگاه آنکارا دارای ۴۰۰،۰۰۰ جلد. تعداد کتابهای کتابخانه ملی ایران را ۱۴۰،۰۰۰ نوشته‌اند و از آن کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران را ۲۰۰،۰۰۰.

راستی ناگفته نماند که همه اطلاعات مذکور درین راهنما درست نیست و بعضی از آنها تمجب‌آورست. بطور مثال نوشته‌اند که بر تعداد کتب کتابخانه ملی ایران سالی چهل هزار افزوده می‌شود و این رقمی است یکلی نادرست و از آمار نادرست دیگر رقم چهارصد و پنجاه هزار کتابی است که برای مجموعه کتابخانه سابق پهلوی داده شده و تردید نیست که این اطلاعات غلط را مدیران کتابخانه‌ها به مراکز مخصوص جمع‌آوری آمار می‌داده‌اند و از آن مجموعه‌ها به این مجموعه وارد شده است.

کتابشناسیهای ایران در پاکستان

□ «معجم مصادر اسلامی - کتاب‌الحواله - فهرست کتابیات اسلام»

این کتاب که تألیف جمیل احمد رضوی است و «مغربی پاکستان اردو اکیدمی» (لاهور) آن را منتشر ساخته است (لاهور، ۱۹۸۳) ۳۴ کتابشناسی شرقی و ۵۵ کتابشناسی اروپایی را معرفی می‌کند. در میان کتابشناسیهای معرفی کرده از کتابشناسیهای منتشر شده در ایران (افشار، مشار) یاد کرده است. عنوان فرنگی کتاب مذکور چنین است:

Bibliography of Bibliographies on Islam. (Lahore, 1987).

□ کتابنامه شبلی

اختر راهی در «کتابنامه شبلی» (لاهور، مسلم‌اکیدمی، ۱۹۸۱) صورت تألیفات شبلی نعمانی (۱۸۵۷-۱۹۱۴) را به دست می‌دهد و نیز فهرست مقالات و کتابهایی را که درباره او نوشته شده است.

اینجا دو نکته گفتنی است: یکی اینکه اصطلاح فارسی «کتابنامه» به زبان اردو و به فرهنگ هند و پاکستان وارد شده و دیگر آنکه اهمیت شبلی نعمانی دانشمند فارسی‌دان فارسی‌دوست شبه‌قاره برای ما ایرانیان بیش از پیش روشن می‌شود.

□ جامی

از کارهای باارزشی که سید عارف نوشاهی به پایان آورده ترجمه اردو از شرح‌حالی است که علی‌اصغر حکمت از جامی به زبان فارسی تألیف کرده بود و مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان (راولپندی) کار آقای نوشاهی را در سال ۱۹۸۳ به همان نام «جامی» منتشر کرده است. این کتاب هم سرگذشت جامی است و هم کتابشناسی او. ترجمه کتاب حکمت به صفحه ۳۴۰ پایان می‌گیرد و از آن پس تا صفحه ۴۵۱ قسمت تکمله‌ای است که عارف نوشاهی تحت عنوان «آثار جامی» در معرفی تصنیفات جامی و شرح نسخ آنها بر کتاب افزوده.

□ مأخذات، احوال شعرا و مشاهیر

سرفراز علی رضوی کار بزرگی را به نام «مأخذات احوال شعرا و مشاهیر» آغاز کرده است و تاکنون دو جلد آن انتشار یافته (۱۹۷۷-۱۹۸۰). این کتاب از انتشارات انجمن ترقی اردو پاکستان است و چنانکه پیش‌بینی توان کرد تعداد مجلدات آن به پانزده جلد خواهد کشید (جلد اول ۲۷۲ ص، جلد دوم ۳۸۴ ص).

این کتاب پر فایده و گرانقدر که از مأخذ اصلی هر کتابخانه و هر مورخ ادبی خواهد بود عبارت است از فرهنگ الفبایی اسامی شاعران و مشاهیر ادبی و علمی زبان اردو و فارسی بترتیب حروف الفبایی و چیزی است بمانند فرهنگ سخنوران مرحوم خیام‌پور.

رضوی از روی ۲۸۳ کتاب و مأخذ نام شاعر را آورده و ذیل نام او مختصری از شرح‌حالش را بیان کرده و سپس يك يك مراجعی را که نام آن شخص در آنها ضبط است می‌شناسد. و در دنبال آن فهرست تألیفات آن شاعر یا نویسنده را می‌آورد. بطور مثال درمی‌یابیم که از جلال‌الدین آفتاب دهلوی پنج تألیف موجود است (از جمله دیوان اشعار فارسی) و در بیست و پنج مرجع سرگذشتش آمده است. درین دو جلد ذکر ۲۰۷۳ شاعر و مؤلف شده است.

کتابشناسی تاریخ و فرهنگ ایران

Iranian History and Culture: A Bibliographical Guide to the English Sources. Seattle, 1977. 47p.

آقای دکتر غلام‌رضا وطن‌دوست که در حال حاضر در دانشگاه شیراز تدریس تاریخ بر عهده دارد، در سال ۱۹۷۷ بهنگامی که مشغول تهیه رساله دکتری بود يك کتابشناسی انگلیسی برای تاریخ و فرهنگ ایران فراهم ساخت و آن را در مجمع کتابداران رشته تحقیقات خاورمیانه بخش کرد.

این کتابشناسی مقدمه‌ای کلی درباره مطالعات تاریخی راجع به ایران به زبان انگلیسی دارد. و بخش‌بندی آن به شرح زیر است:

— مراجع کلی و کتابشناسیها

- تاریخ (قبل از اسلام – دوره اسلامی تا سلاجقه – سلجوقیان تا صفویه – صفویه و افشاریه و زندیه – قاجار و پهلوی – سفرنامه‌ها)
- سیاست و مسائل خارجی
- زبان و ادبیات
- هنر و باستانشناسی
- دین و فلسفه و عرفان و علوم
- جامعه‌شناسی و مردمشناسی
- اقتصاد و زراعت.

مجله انتقاد کتاب دنیای اسلام

The Muslim world Book Review

بنیاد اسلامی The Islamic Foundation که مؤسسه‌ای است آموزشی و تحقیقاتی و مرکزش در لندن از سال ۱۹۸۱ به انتشار یک مجله فصلی، خاص انتقاد کتاب و اخبار مربوط به کتاب در کشورهای اسلامی و مربوط به کشورهای اسلامی پرداخته است. هدف از انتشار این مجله معرفی و نقد کتابهایی است که درباره اسلام و ممالک اسلامی منتشر می‌شود و یکی دیگر از جنبه‌های همیشگی این مجله مباحث کتابشناسی است.

در هر شماره نقد بیست سی کتاب به چاپ می‌رسد و کتابهایی که در زمینه‌های همنواخت است در فصل مشخص معرفی می‌شود.

نویسندگان معرفی و نقد، از ممالک و مؤسسات مختلف علمی‌اند و بیشتر عرب و پاکستانی و از ایرانیان نوشته‌های غلامرضا صبری تبریزی استاد دانشگاه ادینبورگ (انگلستان) در انتقاد کتاب جامعه و تحولات آن در ایران جدید تألیف میشل بونین و خانم نیکی کدی و نقد دیگری بر کتاب اقتصاد سیاسی در ایران جدید (۱۹۲۶-۱۹۷۹) تألیف هما کاتوزیان و کتاب انقلاب در ایران تألیف فرهاد کاظمی دیده می‌شود. تألیف فرهاد کاظمی دیده می‌شود.

این مجله برای اطلاع‌یابی بر مشخصات و مندرجات کتابهای تازه‌ای که راجع به ایران منتشر می‌شود مفیدست.

روزنامه‌های ایرانی و افغانی

Ibrahim Pourhadi

Persian and Afghan Newspapers in the Library of Congress, 1871-1978. Washington, 1979. 101p.

آقای ابراهیم پورهادی سالهای دراز است که در بخش خاورمیانه کتابخانه کنگره آمریکا کار می‌کند. فهرستی که از روزنامه‌های ایران و افغانستان موجود در آن

کتابخانه به چاپ رسانیده ما را با مجموعه روزنامه‌هایی که در آنجا نگاه‌داری می‌شود آشنا می‌کند.

درین کتابخانه ۲۲۶ روزنامه ایرانی (از دوره ناصری به بعد) و ۲۳ روزنامه افغانی موجودست و در زیر فهرست آن شماره‌های موجود از هر روزنامه معین شده است.

فهرست کتابهای فارسی موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه کیوتو

کیوتو - ۱۹۸۱ - ۲۱۰ ص.

فهرستی است از مشخصات یکمزار و یکصد و چهل عنوان کتاب و نشریه ادواری که برای تحقیقات ایرانی مفیدست.

فهرست‌نگاران این کتابخانه بمانند سنت ایرانی فهرست کتب را بر اساس نام کتاب ترتیب داده‌اند نه نام نویسنده آن و در پایان، فهرستی از نام نویسندگان برای سهولت مراجعه بر کتاب افزوده‌اند.

فهرست نسخه‌های فارسی در آلمان

Soheila Divshali und Paul Luft

Persische Handschriften.

(Verzeichens der Orientalischen Handschriften in Deutschland, Band XIV,

2) Wiesbaden, 1980. 148p.

سالی چندست که آلمانها با نظم کم‌مانند مخصوص خود و با علاقه واقعی علمی به فهرست‌نگاری کلیه مجموعه‌های نسخ خطی شرقی که در کتابخانه‌های مختلف خود دارند پرداخته و تاکنون چندین جلد برای کتابهای عربی، فارسی، ترکی، چینی، مغولی، حبشی و زبانهای دیگر منتشر کرده‌اند.

برای زبان فارسی تاکنون دو جلد نشر شده. یکی مجلدی است که چند سال پیش آقای هینزه W. Heinze منتشر کرد و دیگری مجلدی است که توسط خانم سهیلادیوشلی و آقای پول لوفت تهیه و چاپ شده است و اینک درینجا معرفی می‌شود.

این فهرست در معرفی یکصد نسخه خطی است (۷۲ نسخه فارسی - ۸ نسخه عربی - بیست نسخه ترکی) که در کتابخانه دولتی - دانشگاهی شهر گوتینگن نگاه‌داری می‌شود.

مؤلفان با توجه به خود نسخه و مراجعه به کتابشناسیها مشخصات علمی کتابشناسی و کیفیات نسخه‌ای را بیان کرده و آغاز و انجام هر نسخه را به خط فارسی به دست داده‌اند.

از نسخه‌های خوب و قدیمی این مجموعه یکی کتاب المرشدست در مواظظ اخلاقی (مورخ ۷۵۴) همراه با نسخه‌ای از کتاب گزیده خانقاهی. همان گزیده که من آن را از

روی یگانه نسخه موجود در تهران و شناخته شده تا موقع چاپ به چاپ رسانیدم و نسخه دوم آن در گوتینگن موجودست (سابقاً در کتاب «بیاض سفر» آن را معرفی حروفی نسخه مورخ ۱۰۹۹ و مقداری دیگر از رسائل حروفی. از مجموعه‌های کمیاب کرده‌ام). دیگر عرشنامه الهی، نوم‌نامه و محبت‌نامه جاوید فضل‌الله نعیمی استرآبادی این کتابخانه یکی هم رسائل مولانا حکیم بن حسام‌الدین علی بتلیسی است که در سال ۹۲۶ درگذشته.

نسخه کنزاللطائف سمرقندی (احمدبن علی بن علی بن احمد) مورخ ۸۷۳ از نسخه‌های مضبوط این کتاب است و از کتابهایی است که همه نسخه‌های آن در کتابخانه‌های خارج از ایران موجودست.

درین کتابخانه سه نسخه از دیوان حافظ هست و یکی که قدیمی است و تاریخ ندارد نسخه‌ای است که بنا بر عکس سرلوحه و خط صفحه‌ای از آن که چاپ کرده‌اند از قرن نهم هجری است.

نسخه مشنوی این کتابخانه مورخ ۸۶۵ و نسخه‌های و همایون خواجوی کرمانی مورخ ۷۵۳ (نه ۷۴۳؟ که فهرست‌نگاران خوانده‌اند) است و بنابر این هر دو نسخه‌های قابل توجه‌اند. اتفاقاً کاتب نسخه‌های و همایون همشهری سراینده منظومه است و محمدبن عمران کرمانی نام دارد.

سغدی وختنی

دو کتابشناسی که در زمینه مطالعات زبانهای ایرانی قدیمی شناساندنی است (اگرچه فایده آن در سرزمین ما و در میان دانشمندان ما محدود خواهد بود) عبارت از راهنمای ادبیات وختنی نوشته امریک استاد دانشگاه هامبورگ با این مشخصات: **R.E. Emmerick**.— *A Guide to the Literature of Khotan*. Tokyo, 1979, 62p. (Studia) Philologica Buddhica, Occasional Paper Series, III).

و دیگری چنین نام دارد:

David A. Utz.— *A survey of Buddhist Soghdian studies*, Tokyo, 1980. 25p. (Bibliographia Philologica Buddha, Series Minor III).

یادآوری سالانه

از مشترکانی که موفق نشده‌اند تاکنون وجه اشتراك سال ۱۳۶۳ را مرحمت کنند استدعا دارد مبلغ ۴۵۰۰ ریال چك شخصی یا حواله بانکی عهده بانک ملی ایران شعبه باغ فردوس تجریش به حساب شماره ۱۷۹۵ پرداخت و فتوکی رسید دریافتی از بانک را با پست به نشانی صندوق پستی ۱۹۴۹۵-۴۱۴۱ تجریش ارسال فرمایند. موجب امتنان خواهد بود که ما را از ارسال ورقه یادآوری همراه مجله و بالاخره قطع مجله برکنار می‌دارید.